

MUSİKİ MECLİSLERİ

BÜLENT AKSOY*

Meclis, kültür tarihinin çok eski kurumlarından. Eski Yunan'da filozoflar arasındaki tartışmaların çoğu meclislerde olmuştur. Daha yakın bir tarihe dönüp bakılınca, meclislerin gerek Avrupa, gerekse Osmanlı dünyasında uzun bir geçmişi olduğu görülür.

Düşünürlerin, sanat adamlarının sohbet ettikleri meclisler geleneksel kültürün önemli bir kurumuydu. Kitle haberleşme araçlarının yeterince gelişmediği çağlarda sanat ve fikir adamlarının birbirlerini tanımaları, duygu-düşünce alışverişinde bulunmaları meclislerde mümkün oluyordu. Meclis, "sözlü kültür"ün bir kurumudur; ancak, yazılı kültürün yerleştiği ama sözlü kültürün kaybolmadığı toplumlarda ve toplumsal çevrelerde de varlığını sürdürmüştür. Böylece meclisler, kitle haberleşme araçlarının çok geliştiği XX. yüzyıla kadar, sanat-fikir dünyasında bir kamuoyu oluşmasında önemli bir rol oynamaya devam etmiştir.

Osmanlı dünyasında divan şairleri meclislerde tanışır. Hatırat kitaplarında Tanzimat sonrasının edebiyat dünyasında da meclislerin kurumsallaşmış bir kimlik kazandığı görülür. Bununla birlikte, musiki meclislerinin edebiyat meclislerinden ayırt edilmesi gereken özel bir işlevi vardı.

Merkezi İstanbul olan Osmanlı musikisinin üç önemli kurumu vardır: saray, tekkeler, meclisler. Musiki meclislerinin Osmanlı musiki geleneğinin oluşmasıyla birlikte ortaya çıktığı söylenebilir. Musikinin seçkin bir kurumu olarak yüz

yıllarca yaşayan musiki meclisleri Cumhuriyet'in kurulmasından sonra da varlığını sürdürdü; bazıları XX. yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar yaşadı.

Musiki meclisi bir musiki üstadının ya da musikişinas birinin konağında, evinde yahut herhangi bir yerde toplanan musikişinasların konser verdiği özel bir toplantıdır. Bu toplantılara ancak davetliler katılabilir; onlar da kalburüstü kimselerdi.

Geçmişte musiki, hele seçkin musiki dinlenebilecek ortamlar sınırlıydı. "Piyasa musikisi"nden uzak durmak isteyen ciddi amatörler için de seçkin bir icra ortamıydı meclisler. Bu toplantıların varlık sebebi elbette musikin kendisiydi. Bu meclisler sadece musiki dinlenen mekânlar değildi. Evlerde başta musiki konuları olmak üzere çeşitli konularda sohbet de edilir; musikişinaslar, sanatsever bir kültür çevresinin mensuplarıyla tanışır. Kimi zaman bu meclislere musikiye hevesli gençler de davet edilirdi. Gençler bu meclislerde bir yandan musikin hasını tanır, öğrenir, icra eder; bir yandan da ünlü musikişinaslarla tanışır.

Osmanlı musikisi bir "meclis musikisi"ydi. Meclis, oda büyüklüğünde bir yerde toplanırdı. "İncesaz" musikisi bir konser salonu musikisi değildir. Neyin, tamburun, udun sesi konser salonu genişliğindeki bir mekânda iyi duyulmaz. Birkaç haneneden kurulu bir heyet de konser salonu gibi geniş bir mekânda sesini iyi duyuramaz. Oysa fasıl musikisinin sazları kendine has tınlarıyla, ses renkleriyle de sevilir. Geçmişte mikrofon yoktu, bu yüzden musiki geniş mekânlarda icra edilemezdi. Mikrofon asıl sesi yükseltirken değiştirdiği için, konserlerde mikrofon kullanılıp kullanılmaması konusu bugün bile

musiki çevrelerinde bir tartışma konusudur.

İncesaz, küçük mekânlarda çalındığı için, saraylarda ve tekkelerde dinlenen musiki de bu anlamda bir meclis musikisiydi. Küçük mekânlara özgü meclis musikisinin en belirgin özelliği az sayıda ama seçkin bir dinleyici heyetine hitap etmesindedir. Musikişinaslarla dinleyiciler de birbirlerini tanır.

Musiki meclisleri ikiye ayrılır: padişah ve çevresine hitap eden saray meclisleri; saray dışında, konaklarda, evlerde düzenlenen toplantılar. Her iki meclisin icracıları da meşk ederek musiki dağarı kazanırlardı. Öğrenilen eserler meşk sırasında talim edilirdi. Meclis ise, meşkle öğrenilen eserlerin özüksendikten sonra bir dinleyici topluluğuna sunulması demektir. Gençlere musiki dersi veren üstatların evleri yahut ders verdikleri mekânlar birer meşkhane idi. Meclis de konser günlerinde genellikle aynı meşkhanelerde toplanırdı. Bir de, meşkle bağlı olmayan, yetişmiş icracıların katıldıkları meclisler vardı. XX. yüzyıl başlarında, özellikle II. Meşrutiyet'ten (1908) sonra açılan, sayısı zamanla artan musiki cemiyetleri eski özel meşkhanelerin genişletilip kurumsallaşmış bir devamı sayılabilir.

Tanzimat'tan XX. yüzyılın son çeyreğine kadarki süre içinde şu musikişinaslarla musiki severlerin çevresinde kurulan meclisler hatırat kitaplarına yansımıştır: Necib Paşa (ö. 1883), Tanburî Cemil'i (ö. 1916) himaye eden Yanyalı Mustafa Paşa (ö. 1904), Müşir Şakir Paşa (ö. 1919), Ahmed Midhat Efendi (ö. 1912), Enderunî Ali Bey (ö. 1897), Bolahenk Nuri Bey (ö. 1910), Musullu Hafız Osman (ö. 1920), Ali Galip Türkkan (ö. 1949), Ahmet Nuri Canaydın, Dr. Rasim Ferit Talay (ö. 1965), Fehmi Tokay

* Boğaziçi Üniversitesi

(ö. 1959), Abdülkadir Karamürsel (ö. 1948), Ekrem Karadeniz (ö. 1948), Süleyman Erguner, Udî Marko Çolakoğlu (ö. 1957), Ahmet Mükerrer Akıncı (ö. 1940), Yekta Akıncı (ö. 1980) Zeki Toros.

XX. yüzyılın musiki meclislerinden bazıları hafızalarda iz bırakmıştır. Bunlardan, yazar, neyzen Hakkı Süha Gezgin'in (ö. 1963) Beşiktaş'ta, Şair Nedim Sokağı'ndaki 110 numaralı ahşap evi meşkhane ile meclisi birleştiren iki yönlü işleviyle eski bir geleneği yaşatmış olması bakımından özel bir önem taşır. Bu evde toplanan musikişinaslar Tanburî Dr. Selahattin Tanur'dan her ay yeni bir fasıl meşk ederler, öğrenilen faslı aynı ay içinde musikişinaslar ve musiki severlerden kurulu bir mecliste çalıp söylerlerdi. Tarihçi İbnülemin Mahmut Kemal İnal'in (ö. 1957) meclisi musikişinaslarla tarihçileri, üniversite hocalarını, kalburüstü aydınları bir araya getirmesi yönünden çok seçkin bir meclisti. Onun Beyazıt Bakırcılar'daki konağında ölümüne kadar yaşattığı bu mecliste önce fasıl dinlenir, sonra da musiki, tarih, edebiyat konularında sohbet edilirdi. İnal, Sadrazam Yusuf Kâmil Paşa'nın (ö. 1876) akrabası ve mühürdarı olan babası Mehmed Emin Paşa'nın (ö. 1881) meclisini devam ettirmişti. Bu meclise Tanburî Cemil, Hacı Arif Bey gibi musikişinasların da uğradığı göz önünde tutulunca, üç çeyrek yüzyıllık bir meclis olduğu anlaşılır. Yekta Akıncı'nın meclisinde çok seçme eserler üzerinde çalışılırdı. Udî Cahit Gözkan'ın (ö. 1999) 1950'den ölümüne kadar Cerrahpaşa ve Çiftelhavuzlar'daki evlerinde toplanan meclisler uzun ömürlü olması ve üç kuşağın musikişinaslarını bir araya getirmesi bakımından iz bırakmıştır. Amatör bir kemanî olan, dâhiliye mütehasısı Necmettin Hakkı İzmirli'nin önce Taksim, sonra Florya'daki evlerinde yirmi yıl

sürdürdüğü (1951-1971) toplantılarda zamanın birçok değerli radyo icracısı çalıp okumuştur. Kardeşi Lebibe İhsan Sezen'le (ö. 1971) birlikte plaklar dolduran Neyyire İpekçi'nin (ö. 1975) 1940'lı yıllardan 1975'e kadar Maçka ve Yeniköy'deki evlerinde yaşattığı meclis de zamanın seçkin icracılarını düzenli aralıklarla bir araya getirmişti.

Anılanlar dışında irili ufaklı daha birçok meclisten bahsedilebilir. Musiki meclisleri düzenli ve sürekli olduğu ölçüde iz bırakmıştır. Yakın geçmişin birçok tanınmış musikişinası bu meclislerde şarkı söylemiş, saz çalmış, sanatını pekiştirmiş, kültür edinmiştir.